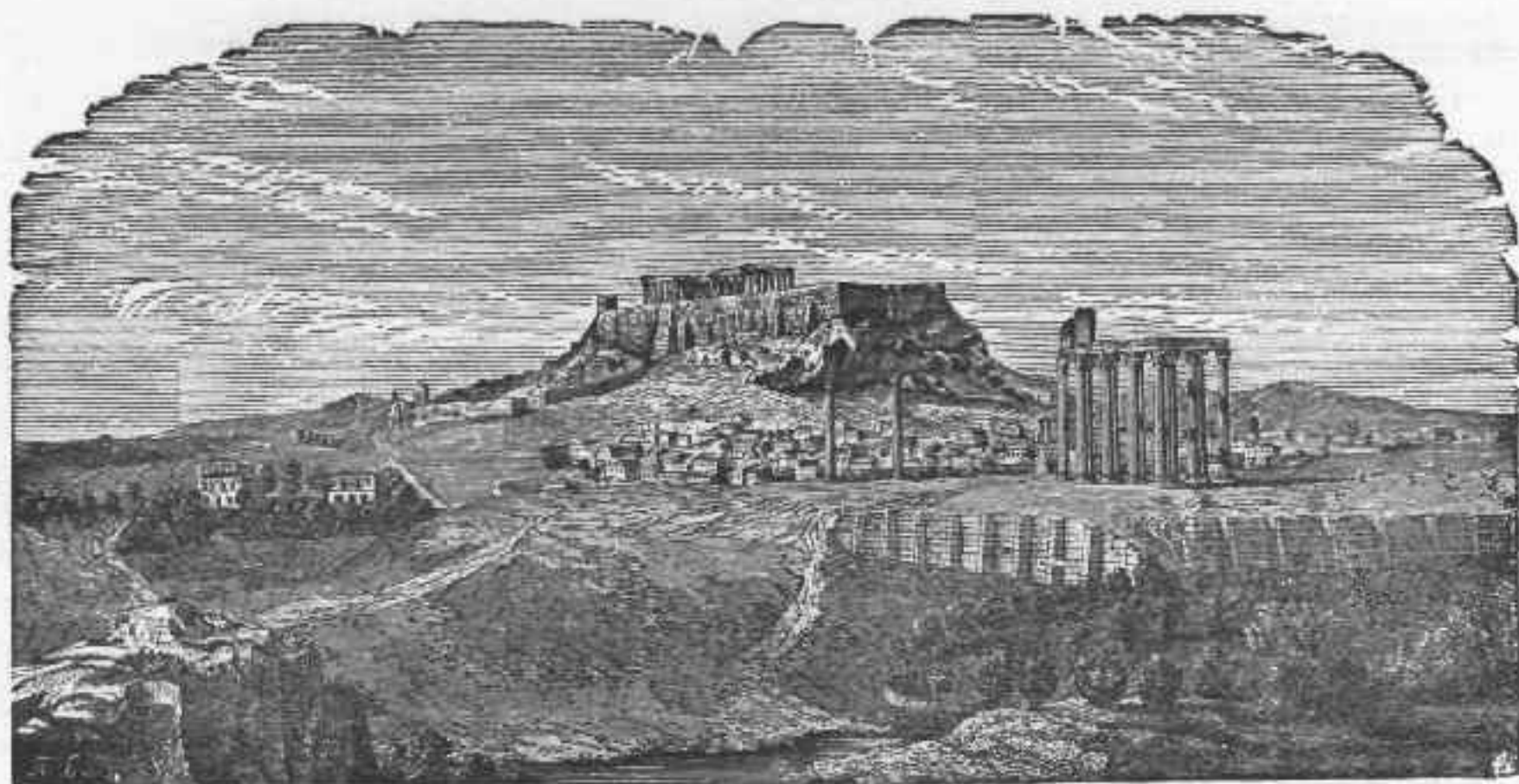

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1862.

ΤΟΜΟΣ ΙΓ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 305.

ΕΓΓΡΑΦΑ

ΤΗΣ ΙΕ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ.

Ἀπό τινων ἐτῶν ἡ Γαλλία ἐστρεψεν ἰδιαζόντως τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ διὰ συντόνων ἐρευνῶν ἀγωνίζεται νὰ ἀνέυρῃ καὶ τὰ ἐλάχιστα μαρτύρια τῶν σχέσεων, ὅσαι ὑπῆρξαν μεταξὺ ταύτης καὶ ἐκείνης ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ μετ' αὐτήν. Ἐπὶ τούτῳ πολλοὶ πεπαιδευμένοι Γάλλοι περιήλθον τὰ μέρη ταῦτα, καὶ ἐπιδοθέντες ἐπιμελῶς εἰς μνημείων καὶ ἐπιγραφῶν μελέτας, καὶ ἀνυρῶν κακοδιαμένων ἀρχείων καὶ πεπαλαιωμένων ἐγγράφων ἀνακαλύψαι, ἐξέδοντο συγγράμματα ἄτινα, καὶ τοὶ ὀρισμένον ἔχοντα ἀντικείμενον, οὐδὲν ἥττον ὡς ἀποβλέποντα εἰς χώρας ἐλληνικὰς, πολλὴν πολλάκις ἔχουσι τὴν ἀξίαν. Τοιαῦτα θεωροῦμεν τὰ γνωστὰ συγγράμματα τοῦ Buchon, καὶ ἄλλα περὶ Πάτμου, Χίου, Νάξου, Σάμου, Κύπρου καὶ ἑτέρων μερῶν, οὐ πρὸ πολλοῦ δημοσιευθέντα.

Ἀλλ' εἶναι τάχα ὁ σκοπὸς τῶν ἐρευνῶν τούτων ἀπλῶς ἱστορικός; ἀπλοῦς ἄρα ἔρωις ἀρχαιολογίας ἀναφλέγει τὴν καρδίαν τῆς ἐξουσίας ἥτις, διὰ δαπάνης ἀδράς, ἐξαποστέλλει τοὺς περιηγητὰς καὶ ἐκδίδει τὰ πονήματα αὐτῶν;

Ἐὰν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν τὸν ἐξιστορήσαντα τὰ

τῆς νήσου Κύπρου ἐπὶ τῶν Λουσινιανῶν, (καὶ νομίζομεν ὅτι δὲν ἔχομεν λόγον νὰ δυσπιστήσωμεν πρὸς αὐτὸν,) φαίνεται ὅτι ὑπὸ τὴν τόσην ἱστορικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν μέριμναν κρύπτεται τι ἀλλότριον τῇ ἐπιστήμῃ. « Οἱ γαλλικοὶ θεσμοὶ, λέγει πρὸς ὁμιλῶν περὶ Κύπρου ἐπὶ τῶν Ἑνετῶν, καὶ τοὶ τροποποιηθέντες, διατηρήθησαν ὅμως καὶ ἐπὶ τούτων ἐξηλείφθησαν δὲ ὅλως ἐπὶ Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ λατινικοῦ πολιτισμοῦ ἐπέζησαν ἱκανὸν χρόνον, ἐγὼ δὲ κατέδειξα τοὺς ἀγῶνας ὅσους οἱ ἀληθεῖς κληρονόμοι κατέβαλον ἐπὶ ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτη ὅπως περισώσῃσι τὰ δικαιώματα ταῦτα. Ἐπειδὴ δὲ ἐνδέχεται τὸ ζήτημα τοῦτο, εἰ καὶ πρὸ πολλοῦ ἐσθῆσθη, νὰ ἀναζωπυρηθῇ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὅτε φαίνεται ἐπικειμένη ἡ ἀλλοίωσις τῆς ὁθωμανικῆς χώρας, καλὸν, περιοριζόμενοι εἰς τὰ τῆς ἱστορίας, νὰ δείξωμεν ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς Κύπρου δικαιώματα τοῦ Σαβανδικοῦ οἴκου εἶναι πολὺ βασιμώτερα καὶ ἰσχυρότερα τῶν τῆς Νεαπόλεως καὶ Ἑνετίας » (1).

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρόδῳ χάριν τῶν ἐπιτετραμμένων τὰς τύχας τῆς ἐλληνίδος φυλῆς ἡμεῖς δὲ

(1) Hist. de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan, par M. L. de Mas Latrie, etc. Paris 1854. Τόμ. Γ'. σελ. v.

τραπέντες ἐπὶ τὰ ταπεινότερα δεῦτε σταχυολογήσωμεν περίεργά τινα ἀναγόμενα εἰς τε τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἅκρω ποδὶ διανύοντες τὸ πέλαγος τῶν τριῶν παχυτάτων τόμων ταύτης τῆς περὶ Κύπρου ἱστορίας.

Ἐκ τῶν τόμων τούτων οἱ δύο, οἱ καὶ ὀγκωδέστεροι, περιέχουσιν ἐγγράφα ἀνέκδοτα μέχρι τοῦ νῦν, λατινιστὶ, γαλλιστὶ, ἰταλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ γεγραμμένα· ἐτάξαμεν δὲ ταῦτα τελευταῖα, ἐπειδὴ πολὺ πλεον εὐάριθμα τῶν ἄλλων εἶναι.

Τὸ πρῶτον τῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων εἶναι συνθήκη ὁμολογηθεῖσα τὸ 1450 ἔτος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Ἰωάννου τοῦ Β' καὶ τοῦ Ἑμίρου τῆς τότε Κανδελώρας, κειμένης κατὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς τὴν Ἀττάλειαν, ὡς ὑποθέτομεν. Δυνάμει τῆς συνθήκης ταύτης οἱ ἡγεμόνες τῆς Κύπρου ὑπεστήριζαν πολλάκις τὸν Ἑμίρην δι' ἀποστολῆς ἀνδρῶν καὶ ἐφοδίων κατὰ τῶν Τούρκων, ἕως οὗ ἐπὶ τέλους κατεβλήθη καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν ἀηττήτων ὅπλων Μωάμεθ τοῦ κατακτητοῦ.

Τὴν συνθήκην ταύτην παραθέτοντες καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ προσθέσωμεν καὶ τινὰς διασαφήσεις. Πρὸ ἐπὶ περίπου ἑτῶν (1) δημοσιεύσας ὁ ἡμέτερος Κ. Σπ. Ζαμπέλιος συνθήκην γενομένην τὸ 1482 μετὰ τοῦ Μεγάλου Μαῦστορος τῆς Ρόδου καὶ τοῦ σουλτάν Βαγιαζήτου τοῦ Β', ἔλεγεν ὅτι αὕτη ἦτο ἡ πρώτη τουρκαφραγκική. Σήμερον ὁμῶς μαυθάνομεν ὅτι ἡ μετὰ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἑμίρου τῆς Κανδελώρας εἶναι ἀρχαιότερα τριακοντα δύο ἔτη ἐκείνης, προγενεστέρα δὲ καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὴν παρατήρησιν ταύτην ἐπικαλούμεθα τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς ὅσα περὶ γλώσσης ἔγραψεν ὁ Κ. Ζαμπέλιος ἐκδίδων τὴν ἀνωτέρω συνθήκην καὶ τινὰ ἄλλα ἐγγράφα μετ' αὐτῆς· « Ἐχουσι δὲ, ἔλεγε, καὶ ἑτέραν ἀξίαν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἔγραφα. Πρῶτον μὲν ἔρχονται πρὸς στήριξιν τῆς ἀληθείας ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ἡ μόνη διπλωματικὴ γλῶσσα τῶν κατακτητῶν Ὀθωμανῶν περὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν μετὰ τῶν Γρικῶν καὶ τῶν Φράγκων· δεύτερον δὲ παρίστανται ὡς μνημεῖα ἀξιόκνητα τῆς Ἑλληνίδος βαρβαριζούσης κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα. »

Μετὰ τὴν συνθήκην ταύτην ἐκδίδομεν καὶ ἄλλα τινὰ, ἐξαγαγόντες ἐκ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος· ἐτηρήθη δὲ εἰς πάντα ἡ αὐτὴ γραφὴ καὶ στίξις τοῦ πρωτοτύπου. Εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν λέξεων δὲν παρηκολούθησαμεν πάντοτε τὸν Γάλλον μεταφραστὴν, διότι πολλὰ τοῦ σφάλλει, δι' ἄγνοιαν βεβαίως τῆς χυδαίας.

(1) Ὁρα Πανδ. Τόμ. ΣΤ' φυλλὰδ. 442, 45 Νοεμβρίου 1856, σελ. 563.

« Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

» Εἰς τοὺς χρόν', σεπτεμβρίου ζ'.

» Αὐτὸ ἔνευ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀγάπης μέσα εἰς τὸν ὑψηλότετον καὶ δικαιοτάτον Τζονὰν ῥήγαν τῆς Κύπρου, καὶ τοῦ εὐγενικοτάτου καὶ εὐτυχιμένου Λουφτούμπεη, ἀμυρᾶν καὶ ἀφέντην τοῦ Καντηλόρου· ἀπὸ τὴν ποίαν ἀγάπην ἐγένετον, ἐτελειώθη εἰς τὴν τάξιν καὶ μανιέραν (1) τοιαύτην·

» ὅτι πρῶτον ὁ ἀφέντης ὁ ῥήγας τῆς Κύπρου προμετιάζει (2) καὶ τάσῃ τοῦ καὶ ὠμόνει ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ νὰ πάγῃ (3) νὰ ἔχῃ καλὴν ἀγάπην καὶ φιλίαν μετὰ τὸν αὐτὸν ἀφέντην τοῦ Καντηλόρου· καὶ ἀπ' ἐδῶ καὶ ἐμπροσθεν νὰ τὸν ἔχῃ καλὸν γείτονα καὶ ἀδελφόν· καὶ μηδὲν ἐνοικασθῇ, οὐδὲ νὰ γυρεύσῃ, οὐδὲ νὰ θελήσῃ νὰ κάμῃ ζημίαν τοῦ αὐτοῦ ἀφέντη τοῦ Καντηλόρου οὐδὲ ταῖς ἀνθρώποις του, οὐδὲ τὰ πράγματά του, οὐδὲ τὰ καρδιά του, οὐδὲ ταῖς πραγματίαις τους· ἀλλ' νὰ ἐμποροῦν νὰ ἔρχωνται εἰς τὸ νησί τῆς Κύπρου εἰς τοὺς λιμένας του καὶ εἰς τὴν γῆν του, νὰ ἐμπαίνουν καὶ νὰ εὐχαίνουσιν ἐκεῖνοι καὶ οἱ πραγματίαις τῶν ἀκωλύτως. Καὶ ἐτ'· προμετιάζει αὐτὸς ὁ ῥήγας τῆς Κύπρου ταῦτα ὅλα νὰ τὰ ὁμώσῃ καὶ νὰ τὰ κρατήσῃ. Καὶ ἀκόμη ἀνέν καὶ ἐν κἀνμία ζημίᾳ τοῦ αὐτοῦ ἀφέντη τοῦ Καντηλόρου ἀπὸ ἐξ αὐτοῦ τῆς ἀφεντείας του, ἢ ἀπὸ κανέναν ἄνθρωπον ὑποτακτικόν του, ὁ ἀφέντης ὁ ῥήγας νὰ ἔνευ κρατούμενος νὰ τὴν πληρόνῃ τὴν αὐτὴν ζημίαν.

» Καὶ τότεσι (4) καὶ ὁ αὐτὸς ἀφέντης Λουφτούμπεης, καὶ ἀφέντης τοῦ Καντηλόρου προμετιάζει τοῦ καὶ τάσῃ του καὶ ὠμόνει του ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέραν καὶ ἐμπρὸς, νὰ τὸν ἔχῃ καλὸν γείτονα καὶ ἀδελφόν· καὶ νὰ ἔχῃ καλὴν ἀγάπην καὶ φιλίαν μετὰ τὸν αὐτὸν ἀφέντην τὸν ῥήγαν τῆς Κύπρου, καὶ ἀπῶδε καὶ ἐμπρὸς νὰ τὸν ἔχῃ καλὸν γείτονα καὶ ἀδελφόν, καὶ μηδὲν ἐνοικασθῇ οὐδὲ γυρεύσῃ οὐδὲ νὰ θελήσῃ νὰ κάμῃ ζημίαν τοῦ αὐτοῦ ἀφέντη τοῦ ῥηγῶς, οὐδὲ ταῖς λααῖς του, οὐδὲ ταῖς ἀνθρώποις του, οὐδὲ τὰ πράγματά του, οὐδὲ τὰ καρδιά του, οὐδὲ ταῖς πραγματίαις τους· ἀλλ' νὰ ἐμποροῦν νὰ ἔρχωνται εἰς τὸ Καντηλὸρος καὶ εἰς ὅλην τὴν γῆν τῆς ἀφεντείας του, καὶ εἰς τοὺς λιμένας του νὰ ἐμπαίνουν καὶ νὰ εὐχαίνουσιν ἐκεῖνοι καὶ οἱ πραγματίαις τους ἀκωλύτως. Καὶ ἐτ'· προμετιάζει ὁ αὐτὸς ἀφέντης τοῦ Καντηλόρου ταῦτα ὅλα νὰ τὰ ὁμώσῃ καὶ νὰ τὰ κρατήσῃ. Καὶ ἀκόμη ἀνέν καὶ γένει καὶ κἀνμία ζημίᾳ τοῦ αὐτοῦ ἀφέντη τοῦ ῥηγῶς, ἀπὸ τὸν ἀφέντην τοῦ Καντηλόρου, ἢ ἀπὸ κανέναν ἄνθρωπον ἐδικόν του, ὁ ἀφέντης τοῦ Καν-

(1) Manière, τρόπον. (2) Præmet, υπόσχεται. (3) Ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ νὰ πάγῃ, ἦτοι εἰς τὸ ἐξῆς, τοῦ λοιποῦ, ἀπ' ἐδῶ καὶ ἐμπρὸς, ὡς λέγομεν κοινῶς σήμερον.

(4) Τότες·

τηλόρου νά ἔνεν κρατημένος νά πληρώσῃ τὴν αὐτὴν ζημίαν.

» Ἀκόμη ὁ αὐτὸς ῥῆγας ἂν νοιώσῃ τι καὶ μάθῃ ὅ καὶ κανεῖς ἐχθρὸς τοῦ ἀφέντη τοῦ Καντηλόρου θελήσει νά ἔλθῃ νά τὸν κάμῃ ζημίαν, νά τὸν κάμῃ νοιώσιν (1) τὸ ἐγρηγορώτερον ὅπου νά ἴμφορέσῃ. Καὶ ἔτι ὁ αὐτὸς ἀφέντης τοῦ Καντηλόρου ὁμόνει καὶ προμετιάζει ὅτι καὶ ἂν νιώσῃ καὶ μάθῃ ὅτι κανεῖς ἔλθῃ ἢ θελήσῃ ὅπου νά τὸν κάμῃ ζημίαν, νά τὸν κάμῃ νιώσιν τὸν αὐτὸν ῥῆγαν τῆς Κύπρου.

» Καὶ διὰ καλὴν φερμάτζιαν (2) καὶ μετὰ τὸ θέλημα τῶν δύο κερῶν (3), ταυτέστιν τοῦ αὐτοῦ ἀφέντη τοῦ ῥηγὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀφέντη τοῦ Καντηλόρου, ἐποιήσαν τὸ αὐτὸ γράψιμον καὶ ἐδώκαντο εἰς τὰ χεῖρα τοῦ ἀφέντη τοῦ μεγάλου μαστροῦ (4). καὶ ἐβάλασιν τὸν κριτὴν, εἴτις ἔλθῃ παρκατάω ἀπὸ τὰ στοιχημένα τῆς ἄνωθεν γραφῆς, ὁ αὐτὸς ἀφέντης μέγας μαστροῦ νά τοὺς κρίνῃ καὶ οἱ αὐτοὶ ἀφέντες νά ἦναι κρατημένοι εἰς ἐκείνην τὴν κρίσιν τὴν θέλει κάμῃν ὁ ἀφέντης ὁ μέγας μαστροῦ.

» Καὶ ἔτι τὰ ὁμόσασιν.

Ἰδοὺ καὶ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως δι' οὗ ἐπιτάσσονται οἱ δραπετεύσαντες μὴ ἐλεύθεροι νά ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν.

« Πιστοὶ καὶ ἡγαπημένοι μας, μνησόμεν σας καὶ ἐρίζομέν σας μόνον καὶ τὸν αὐτὸν μας ὀρισμὸν σας περιλάβῃς (5), νά ποιήσῃς ἕνα διαλαλημὸν καὶ ὀρισμὸν ἀπὸ τὴν μεριὰν μας εἰς ὅλα τὰ χωρία καὶ προάστεια, μοναστήρια, ἀμπελικαῖς καὶ μονίγια ὅπου εἶναι εἰς τὴν κοντράδα (6) τῆς χώρας τόπος· οἱ τζιβιτάνοι καὶ παρατζιβιτάνοι (7) τῶν αὐτῶν χωρίων καὶ προαστείων νά γυρεύσουν ὅπου εὗρουν ἀνθρώπους καὶ γυναῖκας καὶ κοπέλια ὅπου δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς τόπους ὅπου εὗρισκονται καὶ δὲν εἶναι γνωρισμένοι πῶς εἶναι ἐλεύθεροι, νά τοὺς πιάνουν καὶ νά τοὺς δένουν ἐξάγκωνα, καὶ νά σοῦ τοὺς πρεζεντιάζουν (8). Καὶ ἐσὺ νά τοὺς πέμπῃς εἰς τὸν Συγγρίτον μας (9) νά τοὺς θοροῦν, ἂν εἶναι παρικοὶ μας νά τοὺς παιδεύουν, καὶ τοὺς πέμπουν εἰς τὰ χωριά μας καὶ ἂν εἶναι παρικοὶ ἄλλης, νά τοὺς παιδεύῃς ἐσὺ καὶ νά τοὺς παίρνουν οἱ αὐθένται των. Καὶ ἀνίσως καὶ οἱ ἀντιτζιβιτάνοι καὶ παρατζιβιτάνοι πείσουν (10) τὸν κατὰδικον, θέλουν πληρῶναι πέναν (11) ὁ πασαγεῖς

(1) Νά τὸν εἰδοποιῇ. (2) Ἐκ τοῦ affirmer, ἤτοι βεβαιότητα, ἐγγύησιν. (3) Κυρίων. (4) Τοῦ ἐν Ῥόδῳ διαμένοντος Grand-Maitre. (5) Μόνον καὶ... περιλάβῃς, ἤτοι ἅμα λαβὼν. (6) Contree, χώρα, τόπος. Ἀμπελικαῖς, εἶναι οἱ ἀμπελῶνες· ἀλλὰ τί τὰ μονίγια; (7) Civitains καὶ paracivitains, δῆμαρχοι καὶ οἱ τούτους ἀναπληροῦντες πάρεδροι.

(8) Présenter, παρουσιάζουσι. (9) Secrétaire, ἐξ ἀπορρήτων. (10) Πόθεν καὶ τί τὸ πείσουν; ὁ γάλλος μεταφραστὴς ἐρμηνεύει αὐτὸ διὰ τοῦ laissent échapper. (11) Peine, πρόστιμον.

(1) ὅπου νά φαλιάσῃ (2) εἰς τὴν τζάπρα μας (3) δουκάτα ἐκ, καὶ κιβέτζιμο (4). Ὁμοίως πᾶς ἀνθρώπος τοιοῦτης λογῆς καὶ νατοῦρας (5) ὅπου νά ἦναι, καὶ ἔχοντας ἔσω τοὺς ἡζεύροι ποῦ εἶναι, ἢ φεύγει καὶ δὲν τοὺς ὁμολογεῖ, θέλει πληρῶναι πέναν ὁ πασαγεῖς εἰς τὴν τζάπρα μας δουκάτα ἐκ, ὅπου νά φαλιάσῃ. Καὶ διαβαίνοντας ὀλίγαις ἡμέραις θέλομεν πέμψῃ καὶ ἕνα πιστὸν καὶ ἡγαπημένον μας νά ἰδῇ καὶ νά ἐξετάσῃ ἂν ἐποίησαν οἱ ἄνωθεν τζιβιτάνοι καὶ παρατζιβιτάνοι τὸ ντέβερ των (6). Καὶ ὅποιος εὗρεθῇ φαλισμένος, θέλει πέφτει εἰς τὴν ἄνωθεν πέναν. Πρέπει οἱ τζιβιτάνοι καὶ παρατζιβιτάνοι νά παρουσιάζουν πάντα εἰς τοιαύτην μανέρα. Ἔτος τῆς 8 Μαρτίου, 1468 ἀπὸ Χριστοῦ.

Διὰ δὲ τοῦ ἐπομένου βασιλικοῦ προστάγματος ἀπαγορεύεται ἡ παρ' ἀξιωματικῶν ἀγορὰ ἀποδείξεων τινῶν.

« Πιστοὶ καὶ ἡγαπημένοι μας συμβουλάτορες. Μνησόμεν σας ὅτι ἀπ' ὧδε καὶ ἐμπρὸς μηδὲν σουφριάσετε (7) κανένα μας ὀρισιάζε (8) τοιοῦτος, κουντεσίους ὅποιος νά ἦναι (9) νά τρεμετιασθῇ (10) εἰς καμμίαν ἀγορὰν σιταρίου ἢ κριθαρίου ἢ κρασίου ἢ καμμιας ἄλλης βέντας τῆς βεγάδας (11), ἢ μνηναίου εἰς ταῖς σορδάταις μας (12) ἢ ἀσενιασμένους (13). Καὶ εἴ τις εὗρεθῇ καὶ ποιήσῃ το, θέλει πέφτει νά πληρώσῃ πέναν εἰς τὴν τζάπρα μας δουκάτα 50, καὶ θέλει εἰσθῇ (14) πριβάτος (15) ἀπὸ τὰ καλὰ μας· διὰ τοῦτο μνησόμεν καὶ ὀρίζομέν σας νά τοὺς τὸ ἀνουνσιάζετε (16) ὅλους ἀντάμα, καταπείσουν (17) τὸν κατὰδικον νά μᾶς τὸ ἀνουνσιάζετε νά πάσουν βιαζόμενοι. Καὶ ἀνίσως καὶ κανεῖς ἀπ' ὧδε καὶ ἐμπρὸς ἐβάλληκε τὴν χρονίαν ὅπου ἐδιάβῃ 1467 ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ ἀγόρασε καθὼς ἄνωθεν δηλοῖ, νά ἔλθῃ νά τὸ ὁμολογήσῃ τῇ αὐθεντείᾳ σου εἰς τέρμα (18) ἡμερῶν δέκα. Καταπείσουν τὸν κατὰδικον θέλομεν

(1) Ἐκαστος. Πᾶσα—εἰς μετὰ διγάμματος ἐν μέσῳ. Οὕτω λέγουσι καὶ σήμερον οἱ χυδαῖοι· «ὁ Θεὸς νά σε φυλάγῃ ἀπὸ πᾶσα κακίαν». (2) Faillir, πταίσει. (3) Chambre, δικαστήριον. (4) Ἀγνοοῦμεν τὴν λέξιν καὶ ὁ Γάλλος ἐρμηνευτὴς δὲν ἐξηγεῖ αὐτήν. (5) Nature, εἶδους. (6) Devoir, καθήκον. (7) Ne souffrez pas, μὴ ἀνεχθῆτε. (8) Officier, ἀξιωματικόν. (9) Καὶ κόντες—κόμης ἂν εἶναι. Ὁ γάλλος ἐρμηνευτὴς δὲν ἐξηγεῖ τὴν λέξιν. (10) S'entremette, νά ἐπεμῇ. (11) Rente de regale, εἰσοδήματος τοῦ στέμματος.

(12) Ἀγνοοῦμεν τὴν λέξιν. (13) Assignés. (14) Καὶ εἰς ἄλλα ἀρχαῖα ἐγγραφα παρατηρήσαμεν ὅτι τὸ θέλει εἰσθῆαι, θέλει γίνεσθαι καὶ τὰ τοιαῦτα δὲν ἐφευρέθησαν, ὥς τινες ὑπέθεσαν, ὑπὸ τοῦ Κοραῆ. (15) Prie, ἐστερημένος.

(16) Annoncer, εἰδοποιήσατε αὐτούς.

(17) Ὁ Γάλλος καὶ ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω ἐξηγεῖ τὴν λέξιν διὰ τοῦ laissent échapper, ὥς καὶ ἐν τῇ σημειώσει 10 τῆς ἀπέναντι στήλης. Ὅπως ὅποτε περιέργος οὐ μόνον ἡ λέξις ἀλλὰ καὶ ἡ σύνταξις.

(18) Terme, δέλιαι, προθεσμία, τὸ ἀρχαῖον τέρμα.

ποιήσει καθὼς ἄνωθεν δηλοῖ. Ἐγράφη τῇ 7 Μαρτίου 1468 ἀπὸ Χριστοῦ..»

Ἰδοὺ καὶ ἀναφορά ἱερέως αἰτοῦντος ἀπαλλαγὴν φοροῦ.

« Τρεῖς ὑψηλότατε καὶ τρισεκκαμπρότατε μέγα Ρῆξ Ἱεροσολύμων, Κύπρου καὶ Ἀρμενίας, Κύριε ὁ Θεὸς νὰ αὐξή τὰ ἔτη τῆς μεγάλης σου Βασιλείας. Γεράσιμος καθηγούμενος τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Σάββα τῆς Καρόνος, μικρὸς δοῦλος καὶ εὐχέτης τῆς μεγάλης σου Βασιλείας, ταπεινὰ ἀναφέρω τῇ μεγάλῃ σου Βασιλείᾳ ὅτι τὸ αὐτὸ μοναστήρι τῆς Βασιλείας σου εἶναι καὶ ἡ ἀθαντοῦρα (1) ἔφερε ὅτι τὸν διαδόχοντα Δεκέμβριον μῆνα εἰς τὰς 7 τοῦ μηνὸς ὅπου ἦτον ἡ μεθαύριον (2) τοῦ ἁγίου Νικολάου. Τὴν νύκτα ἔπεσε λαμπρὸς συναφουρμῆς (3) ὅπου ἐπυρόνετο ὅλος ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀγριάδα, καὶ ἐκάη ὅλον τὸ μοναστήρι ὅπου οὐδὲν ἐγλύτωσε παρὰ ἡ ἐκκλησία καὶ μερικὰ σπήτια ὥστε ἐκάησαν ἀνώγαια καὶ κατώγαια, σιτάρι, κριθάρι, τὰ ῥοῦχα μας, τὰ βιβλία μας καὶ ἕτερα, ὅπου ἐγένετο μία μεγάλη ζημία καὶ ἐξολοθρευμὸς τέλειος. Λοιπὸν τὸ αὐτὸ μοναστήρι ἔχει μίαν γῆν ὀνόματι Λακρίδα, ἡ ὁποία πληρώνει εἰς τὸν Σύγγριτον τῆς Βασιλείας σου σιταριοῦ μὸδια ἑννέα, καὶ κριθαριοῦ μὸδια 16. Καὶ προσπίπτω, καὶ παρακαλῶ, καθὼς τὰ ψυχικὰ τῆς βασιλείας σου εἶναι εἰς περισσοὺς, καὶ παρακαλῶ διὰ τὴν μακροζωίαν σου, οὕτως νὰ φθάσῃ τὸ ψυχικόν σου καὶ τὸ αὐτὸ μοναστήρι. Καὶ ὁ ὑψηλός σου ὀρισμὸς νὰ ἦναι νὰ ἀφῆσουν τὸ ἄνωθεν σιτάρι καὶ κριθάρι, καὶ 4 π^τ (4) τὰ πληρώνει, ψυχικὸν εἰς τὸ ἄνωθεν μοναστήρι διὰ βοήθειαν, ὅπου νὰ ἐμπορέσω νὰ κτίσω καὶ νὰ ἀναστήσω ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου ἐκάησαν. Καὶ πολλῶ μᾶλλον αὐτὸ τὰ ψυχικὸν θέλει εἶσθαι διὰ μακαρίτην τοῦ καποτά μου αὐθέντου τοῦ μακαρίτου Πατρὸς τῆς Βασιλείας σου, καὶ διὰ τὰ πολλὰ καὶ καλὰ ἔτη τῆς Βασιλείας σου. »

Καὶ ὁ βασιλεὺς καμφθεὶς εἰσήκουσε τὴν αἴτησιν τοῦ ἁγίου καθηγουμένου καὶ ἐξέδοτο τὸ ἐφεξῆς πρόσταγμα.

« Ὀρισμός μας εἶναι. Πουρβεορίδες (5) καὶ τοπάρχαι! Τὰ ἑννέα μὸδια σιταριοῦ καὶ δεκαεὶ μὸδια κριθαριοῦ, καὶ τέσσαρα π^τ τὰ πληρώνει δέκατον εἰς τὴν βεγάλα τὸ αὐτὸ μοναστήρι διὰ τὴν γῆν τῆς Λακρίδας, νὰ μὴδεν ἐκζητήσῃς τίποτε πλέον, διὰ

ψυχικὸν περπέτουο (1) τὸ πολομοῦμεν (2) καὶ χαρίζομεν εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήρι διὰ τὴν ψυχὴν μας. Καὶ τὸν αὐτὸν μας ὀρισμὸν γράφετέ τον εἰς τὸ βιβλίον τὸ βεμένπρασο (3) τοῦ Συγγρίτου μας. Ἐγράφη τῇ 25 φεβρουαρίου 1468 ἀπὸ Χριστοῦ. **Confermé** »

Περίεργα διὰ τὴν γλῶσσαν φαίνονται καὶ τὰ ἐξῆς δύο προτάγματα.

« Πιστοὶ καὶ ἡγαπημένοι μας πουρβεορίδες. Ὀρίζομέν σας ὅτι ἐκεῖνο τὸ ζαβοκολίκι (4) τοῦ Κιτίου εἰς τὸν Μονόβον, διὰ τὸν καιρὸν ὅπου τὸ κρατεῖ ἡ βεγάδα, νὰ μὴδεν τῆς ζητήσῃς τίποτε διὰ γράσις (5) ὅπου ἐποιήσαμεν τοῦ Χαρίου Ντελοζένια. Ἐγράφη εἰς τὴν Λευκωσίαν τῇ ἐσχάτῃ Ἀπριλίου 1468 ἀπὸ Χριστοῦ. **Confermé**. »

« Ὀρισμός μας εἶναι. οἱ πουρβεορίδες καὶ ὁ πράχτωρ νὰ γράψουν εἰς τὸ στάτο (6) τῆς βεγάλλας νὰ ἔχουν κάθε χρόνον καὶ δύο μιλίται (7) χίλια σφακτὰ, φραγκοματιασμένα ἀπὸ τὸ μαρτζασίο (8) τους, καὶ ἂν ἔχουν περίτου νὰ πληρύνουν. Τὸ ὅποιον φραγκοματίασμα (9) ἀρχίζει τὸν αὐτὸν χρόνον 1468 ἀπὸ Χριστοῦ. Ἐγράφη τῇ 4 Ἰουνίου 1468 ἀπὸ Χριστοῦ. **Confermé**. »

Περίεργος εἶναι καὶ ἡ διαθήκη τοῦ βασιλέως Ἰακώβου Β'. τοῦ ἐπιλεγομένου νόθου, ὡς ἀναφέρει αὐτὴν εἰς τὸ ἴδιον χρονικὸν ὁ Γεώργιος Βύστρων, σύγχρονος τοῦ ἡγεμόνος τούτου (1473).

« Καὶ γνώθωντας τὸ κορμί του κακὰ, ἠθέλησε νὰ ποιήσῃ διαθήκην, καὶ νοτάρης ὁ μισέρ Τουμάζος Φικάρδος, ὁ καντζηλιέρης του.

« Καὶ ὀρδινάσε (10) κουμεσάριδες (11) εἰς τὸ βεγάτο τὸν Τζάν Ταφουρὲς, τὸν κόντε τῆς Τρίπολης, καὶ ἦτον καὶ καπετάνος τῆς Ἀμοχαούστου, καὶ τὸν μισέρ Τζάν Περὲς τὸν κόντε τε Τζάφ καὶ Καρπασίων, καὶ καπετάνον τῶν κατέργων, καὶ τὸν κόντε τε Ραχὰς, τὸν Μορφούτε Γρινιέρ, καὶ τὸν μισέρ Ἀνδρέα Κορνάρ, Ἀδατούρην (12) τῆς Κύπρου, ὁ ὁποῖος ἦτον θεῖος τῆς Ρίγαινας, καὶ τὸν μισέρ Τζουάν Ἀρονίων, καὶ τὸν μισέρ Ρίτζον Μαρηνὸν τὸν τζαμπερλάνην (13), καὶ τὸν Πέτρον Ταβίλα, τὸν κοντοσταύλην, τοὺς ὁποῖους ὀρδινάσε κουμεσάριδες. Καὶ εἶπεν ἀνίσως. » Καὶ ὁ Θεὸς ποιήσῃ τὸ θέλημά του, καὶ ἀποθάνω, ἀρίνω τὴν γυναῖκά μου κυρὰν καὶ ῥίγαι-

(1) Perpétuel, αἰώνιον.

(2) Πολομοῦμεν. Ἄγνωστον. Ὁ Γάλλος σιωπᾷ.

(3) Livre des remembrances, ὑπομνηματιστήριον.

(4) Τί καὶ πόθεν τὸ ζαβοκολίκι; ὁ Γάλλος λέγει ὅτι ἦτο μάνδρα εἰς ἣν περιεκλείοντο τὰ γεωργικὰ κτήνη.

(5) Grâce, χάριν.

(6) État. (7) Τὰς δύο μιλίτας; ἐξηγεῖ ὁ Γάλλος δύο λεύγας περὶ τὴν πόλιν.

(8) Franches du droit de maréchaussée.

(9) Franchise, ἀτέλεια.

(10) Ordonna, διώρισε.

(11) Commissaires, ἐπιτρόπους, ἀντιβασιλεῖς.

(12) Auditeur. (13) Chambellan.

(1) Aventure, τύχη, δυστυχία. (2) Ὁ ἄγιος καθηγούμενος ἀπὸ τὴν παραζάλην τοῦ ἐλησμονήσεν ἔτι ἡ 7 τοῦ Δεκεμβρίου εἶναι ἡ αὐριον καὶ ὄχι ἡ μεθαύριον τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγ. Νικολάου. (3) Ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἔλου ἐξάγεται ἀριδῆλως ἔτι ὁ συναφουρμῆς εἶναι κεραυνός· ἀλλὰ πόθεν ἡ λέξις ἀγνοοῦμεν· αἱ τελευταῖαι δύο συλλαβαὶ ὑποδεικνύουσιν ἴσως τὸ fulmen τῶν Λατίνων. Ὁ Γάλλος ἐξηγεῖ αὐτὴν orage.

(4) Bésants, εἶδος νομίσματος. (5) Provédateurs, διοικηταί

» νεν τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἐγγαστρωμένη.

» Καὶ ἀνίσως καὶ ποιήτη κληρονόμον, τὸ παιδί
» μου νὰ ἔχῃ τὸ ριγᾶτον, καὶ ἂν τοῦ ἔλθῃ θάνατος,
» νὰ τὸ ἔχῃ τὸ ριγᾶτο ὁ πάσταρδος, ὁ Τζένιος, καὶ
» ἂν ἀποθάνῃ ὁ Τζένιος, νὰ τὸ ἔχῃ ὁ Τζίας, καὶ ἀνί-
» σως δὲν ζήσῃ οὔτε ἐκεῖνος νὰ τὸ ἔχῃ ἡ παστάρδα
» μου, καὶ ἀνίσως καὶ ποθάνῃ καὶ ἐκεῖνη, νὰ τὸ ἔχῃ
» ὁ κατώτερος κληρονόμος τῶν τε Λαζανιάδων. Καὶ
» οὕτως εἶναι τὸ θέλημά μου. Ἀκόμη ἀφίνω ἓνα
» μέγαν τριζόρην (1) τὸν ὁποῖον ἐπῆρα μὲ πολλαῖς
» στράταις. Καὶ τὰ κάτεργα τὰ ἐκράτουν ἄρματω-
» μένα, ὅλα νὰ τὰ ἄρματώσουν μὲ τὰ ὁποῖα ἐκρά-
» τουν τοὺς λαοὺς πολλὰ κριταρεμένα » (2).

» Ὅποῖος ἀπέθανεν Ἰουνίου αὐτοῦ ἀπὸ Χριστοῦ.
Καὶ ὑπῆγαν καὶ ἐθαψάν τον εἰς τὴν Ἀμάχουστον εἰς
τὸν Ἅγιον Νικόλαον. Καὶ εὐγαλαν τὰ ἀντερὰ του,
καὶ ἐθαλσάμωσάν τον. Καὶ εὐγαλαν τοὺς ἀνθρώπους
ἀπὸ τὰ κάτεργα, καὶ εὐγαλιν καὶ τοὺς ἄρχοντας
ὁποῦ ἦτον κτισμένοι (3). »

Τοιούτη ἡ γλῶσσα ἢ μᾶλλον ἡ γλωσσικὴ ἐωλο-
κρασία τῶν Κυπρίων κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα,
ἀκόλαστον μίγμα βερβερισμῶν, σολοικισμῶν, ξενο-
φωνίας καὶ ἀλογίας. Τετρακόσια περίπου ἔτη διοική-
σαντες οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἐνετοὶ τὴν νῆσον, πλὴν
τῆς γλωσσικῆς ταύτης διαφθορᾶς καὶ τινων ἐρειπίων,
οὐδὲν ἄλλο κατέλιπον. « Δὲν βλέπω, λέγει ὁ συγγρα-
φεὺς τῆς ἀνὰ χειρὸς ἱστορίας, τί ἐκληροδότησαν οἱ
Γάλλοι εἰς τὴν Κύπρον. Οὔτε ἐνταῦθα, οὔτε εἰς Συ-
ρίαν, οὔτε εἰς Κωνσταντινούπολιν οὐδεμίαν νέαν ἀρχὴν,
πολιτικὴν ἢ θρησκευτικὴν μετέδωκαν εἰς τοὺς κα-
τὰ τὴν Ἀνατολὴν, οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς χριστιανούς.

» Γενόμενοι δεσπόται τῶν ἡττηθέντων, ἔζησαν
καὶ ἐκυβέρνησαν ὅπως καὶ εἰς τὴν Δύσιν, τηρήσαντες
καὶ γλῶσσαν καὶ λατρείαν καὶ νομοθεσίαν καὶ τὰς
τέχνας αὐτὰς, κυρίους χαρακτῆρας τοῦ ἐθνισμοῦ
καὶ ὁρατὰ σημεῖα τῆς ἐξουσίας αὐτῶν. Ἐλάχι-
σταί τινες μεταρρυθμίσεις ἐγένοντο εἰς τὰ ἔθι-
μα· κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ οὐδὲν οὐδὲν συναναστήθησαν οἱ δύο
λαοί, πᾶσαν ὑποχώρησιν νομίζοντες ἐξευτελισμὸν ἢ
ἀσέβειαν. Μόνοι οἱ Ἀρμένιοι συνηνώθησαν κατὰ τε τὸ
θρήσκευμα, τὸ αἶμα καὶ τὰς τύχας μετὰ τῶν Λατίνων.
Πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ μεταξὺ Ἀρμενίων καὶ Εὐρωπαίων
γάμοι κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Οἱ Ἕλληνας ὅμως ἐτήρη-
σαν πάντοτε ἐλπίδας καὶ κατὰ τὰς μετὰ τῶν ξένων
σχέσεις ἐδείκνυνον ὑπεροφίαν. Καὶ λυπούμεθα μὲν διὰ
τοῦτο, δὲν ἔχομεν ὅμως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ κατα-
κρίνωμεν τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἐντιμὸν ἀντίστασιν λαοῦ
προσδοκῶντος ἀείποτε εὐτυχέστερον μέλλον » (4).

(1) Τρέσοι, θησαυρόν. (2 καὶ 3) Τὴν μὲν πρώτην λέξιν
ἐξηγεῖ ὁ Γάλλος en respect: « j'ai tenu les peuples en respect, »
τὴν δὲ δευτέραν en prison: ἀλλὰ πόθεν καὶ διὰ τί ἀγνοοῦμεν.

(4) Hist. de l'île de Chypre, etc. Τόμ. Α'. σελ. x, xi.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ

Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ πυρκαϊᾶς
τοῦ Ἁγίου Τάφου.

(Τέλος. Ἰδε φυλλάδ. 304.)

καὶ οὕτω πάλιν ἐγένευσιν συνέλευσις μεγάλη,
συνήλθον οἱ ἐφέντιδες καὶ ὅλον τὸ ριτζάλι·
καὶ ἀνέγνωσεν ἐμὴν πεῖς ὅλον του τὸ Ἰλάμι,
ἀβούλωτον κ' ἐρώτησεν ἂν εἴν' κατὰ μεράμι·
καὶ πρῶτον ὁμολόγησαν ὅλοι οἱ ἄρμεναῖοι,
εὐχάριστοι πῶς ἔμειναν ὁμοίως κ' οἱ ῥωμαῖοι·
καὶ ἔπειτα βουλλώθηκεν ὡς ἔθος ἐσφραγίσθη,
καὶ τότε εἰς τὸ κράτος του ἐστάλη ἐκομίσθη·
ἠγέρθησαν οὖν ἅπαντες κατευχαριστημένοι,
καὶ κείθεν διελύθημεν ὅλοι μας μαζωμένοι·
μάλιστα ἐνῶ φεύγαμεν εἶπεν ἓνα ριτζάλι,
ἀπτεῖον τι κ' ἐγέλασαν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι·
ὦ φίλοι ἂν μ' ἀκούσετε ἐσεῖς οἱ ἄρμεναῖοι,
ἐλᾶτε ὅλοι σας κοινῶς νὰ γίνετε ῥωμαῖοι·
διὰ νὰ λείψουν ἀφ' ὑμῶν καυγάδες καὶ νιζάδες,
νὰ ἡσυχάσωμεν κ' ἡμεῖς ἀπὸ τοὺς μουραφάδες·
ὁ μουραφὰς δὲ ἄρχησε τέλη τοῦ Ἰουλίου,
καὶ μόλις τέλος ἔλαθεν ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου·
πλὴν μὴν νομίζεις φίλε μου, πῶς μ' ἐν μόνον μπιζλήσι,
ὅλα ἐκατορθώθησαν μὲ μίαν μόνην κρίσι·
πέντε μπιζλήσια ἔγιναν μεγάλα κορδωμένα,
κίχιν ἔλειπε τὸ δίκαιον τὰ εἴχαμεν χαμένα·
ἀλλ' ὅμως οἱ αὐθέντες μας δὲν ἀδιαφοροῦσαν,
ἀπὸ τὸ δίκαιον ποτὲ δὲν ἐπαρξαστρατοῦσαν·
ἡμεῖς οὖν ἅς ἀφῆσωμεν αὐτοὺς κί' ἅς πορευθῶμεν,
καὶ ὁ μακαριώτατος τί κάμνει ἅς ἰδῶμεν·
οὗτος θαρρεῖς ἀμεριμεῖ τὴν ἔγνωιν μόν' ἔχει,
τοῦ μουραφὰ τῶν μπιζλησιῶν τὰ δ' ἄλλα παρα-
[τρέχει·
κοντὰ σ' αὐταῖς ταῖς λύπαις του κοντὰ σ' αὐταῖς
[ταῖς ζάλαις,
εἶχε καὶ ἄλλαις ἔγνωιαι πάμπολλαις καὶ μεγάλαις·
μαστόρους προητοίμασε καὶ κιερεστὲν καὶ ἄλλα,
τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πινᾶ μικρά τε καὶ μεγάλα·
ναυλώθη καὶ καράβιον διὰ τὰ φροντισθέντα,
καὶ εἰς αὐτὸ ἐβάλλθησαν ὅλα τὰ προῖκα·
εἰς τὸ καράβι δὲ αὐτὸ ἦν τότε ἐπιστάτης,
ὁ καμκράτης ὁ γνωστός ὁ θερμουργὸς προστάτης·
περὶ τὰ μέσα μίσευσαν μὴνὸς τοῦ Σεπτεμβρίου,
καὶ εἰς τὸ καράβι ἐφθασαν ἀρχὰς τοῦ Ὀκτωβρίου·
κ' ἐκείθεν μ' ἄλλα ἔξοδα μὲ ἀκριβοὺς κираδες,
στὸ γιάφα ἐκατήντησαν μὲ ἀπειρους μεπλάδες·
τῆς Ἱερουσαλὴμ λοιπὸν ἅς πιάσωμεν τὴν στράτα,
κ' εἰς τὸν ναὸν ἅς πάγωμεν νὰ διοῦμε τί μαντάτα·